Fryderyk II

OPISANIE

Co ſię działo ważnégo w Europie od r. 1774. do r. 1778.

WYIĘTE.

z Dzieł Fryderyka II. Króla Pruſkiego drukowanych w Berlinie 1788.

w Brzegu

1789.

Do

J. WIELMOŻNEGO
HILAREGO
HRABI
MOSZYNSKIEGO

Szambelana Nayiaśnieyſzego STANISŁAWA AUGUSTA Krola Polſkiego.

Maiąc honor przesłać JW WCPanu Dobrodzieiowi Pamiętnik Fryderyka II. Króla Pruſkiego od traktatu Hubertsburgſkiego r. 1763. do podziału zaboru Kraiow Polſki r. 1775. przyłączám Opisanie przez tegoż Monarchę, co działo ſię ważnego w Europie od r. 1774. do r. 1778. i to odemnie tłómaczone JW. WCPanu Dobrodzieiowi ofiaruię. Pobudką mi do tego ieſt Zacny Hrabio, przywiązanie twe do Nauk, kochanie Oyczyzny, i usiłowanie twe, aby co o niey ktokolwiek napisał, czytali Repu-

 bilkan-

blikanci: Gust Twoy rozsądny, wesołość skromna, wdzięczny w konwersacyi układ, mowa rozważna, grunt serca ślicznego bez obłudy, ludzkość umiarkowana, krótko mowiąc użycie Przymiotów Twych pięknych z BOGA chwałą Oyczyzny pożytkiem, Familii pociechą i swym zaszczytem; wszystkie te rzeczy są mówię dla mnie, pobudką, że to Opisanie ofiaruiąc JW. WCP. Dobrodzieiowi, szacowney mnie Jego poruczam przyiaźni, pisząc się z powinnem poważaniem.

JWWCP. DOBRODZIEIA

przychilnym i nayniższym Sługą,

P ***

OPISANIE

Co ſię działo ważnego od r. 1774. do 1778. wyięte z Dzieł Fryderyka II. Króla Pruſkiego drukowanych w Berlinie 1788.

Łatwo można ſię przekonać, że zazdrość gniew, nienawiść, które zabor Polſki Krajow wzniecił między Mocarſtwami Europy, nieſnadnie ſię uśmierzy. Rzeczy świeże, i czucie ich mocne, ſprawuie, że Potencye nie zmrużą oczu swych, i nie będą patrzyć tylko, ná taki przypadek, który miłość ich roziątrzył. Francya nie zapomina o ugryzieniu swém taiemném, iż uſiłowania iey w utrzymywaniu Konfederacyi Barſkiey były bezſkuteczne, pamięta i o woyny niepowodzeniu do którey radę dała żeby Turcy ią podnieśli przeciw Moſkwie; poczyta za upodlenie ſiebie, że taka Monarchiia iaka Francya była, miała mało wpływu do zamieſzek ſzarpiących Polſkę, nie mogła nie obawiać ſię ligi między Ceſarzową, Carową i Królem Pruſkim. Ta liga trzech Mocarſtw przewagę wielką uczyniła w Europie, nie mogą więc ná nią patrzeć w Wersalu obojętnie. Z tem wſzyſtkiem ta pozorność omylna, ponieważ bardzo wiele do tego potrzebaby żeby ta liga tak była trzech mocarſtw ścisłą, iak

ſobie

ſobie publiczność wyſtawia. Ludwik XVI. ná tron gdy wſtąpił, ieden Biſkup oddał mu teſtament polityczny Delfina Oyca iego, poruczony ſobie, ażeby go iuż ná tronie będącemu Synowi w ręce oddał. Król za prawo u ſiebie poſtanowił wykonać we wſzyſtkim wolą Oyca swego, przeto, według teſtamentu rzeczonego, Maurepas dysgracyowany od Ludwika XV. zoſtał piérwſzym Miniſtrem, Ludwika XVI. d' Aguillon był wygnany, Choiſeul ná zawſze utracił nadzieię powrócenia ſię do łaſki. Maurepas ſiedmdzieſięcioletni długo był Miniſtrem pod Panowaniem przeſzłem, z wzwyczaienia ſię znał intereſsa, był rozumny, i zdolny do obſzernych czyniénia zapędów, atoli nie był w tych latach, w których przedſiębiorą do wielkich rzeczy śmiało wykonania. Zły rząd ſkarbu pod Królem przeſzłym, mogł przyprowadzić do powſzechnego sbankrutowania. Tem bardziey boiaźń go lękała, że zbankrutowanie wſpomnione naymniéy 40,000 familii zniſzczyłoby, które wſzyſtek ſwóy maiątek do ſkarbu włożyły á chociaż Miniſtrowie nie bywaią czuli ná nędze ludu, iednak nie uchodzą nagany, którá ná nich ſprawiedliwie pada. Traktat Werſalſki lubo mało pożyteczny dla Francyi, trwał ieſzcze. Maurepas muſiał oſzczędzać młodą Królową Sioſtrę Jozefa Ceſarza á Córkę Maryi Tereſsy, którá przez przymilenia w czaſie zdoła górę wziąść nad Królem Mężem ſwoim, i niem zupełnie rządzić. Przeto Maurepas Mentor ſtary tego, który nie miał ſtałego umysłu, używał ná przemiany to ro-

ſtropno-

ſtropności to ſtałości, aby Króleſtwem kądziel nie rządziła. Francya z drugiey ſtrony zawſze zawiſtniczka Anglii, patrzała z pociechą ná zamieſzki w Ameryce między Osadami i Matką Oyczyzną. Podżegała więc Amerykanów aby obſtawali przy prawach ſwoich przeciwko deſpotyzmowi wprowadzonemu od Jerzego III. Króla na dal okazuiąc pomoc, którey mieli ſpodziewać ſię od Króla Francuſkiego.

Angliia pokazuie nam obraz całe przeciwny od dopiero malowanégo. Szkot Bute rządzi Królem i Króleſtwém, podobny do owych złych duchów, o których gadaią zawſze á nigdy ich nie widzą, czynności ſwoie ciemnością okrywa gęſtą, poſelnicy iego, kreatury iego, są ſprężynami ruſzaiącemi machinę polityczną podług onegoż upodobania. Układ iego polityczny ieſt dawnych Torysów utrzymuiących, że uſzczęśliwienié Anglii zawisło ná władzy Króla deſpotyczney, i coby miała zawierać alianſe z Potencyami lądowemi, ſtarać ſię powinna o rozſzerzenié ſwoiey handlowey żeglugi. Paryż w oczach iego ieſt, co była Kartago w oczach Katona Cenzora. Bute wſzyſtkie okręty ſpaliłby Francuſkie, gdyby mógł ie razem zgromadzić. Nakazuiący i dumny w rządzeniu, mało uważny w obieraniu ſpoſobów, á niezręczność iego w kierowaniu intereſsami większá nad iegoż zaciętość, Miniſter ten aby dopiął tego co przedſiębrał, od przekupienia Izby niżſzéy zaczął. Million funtów ſterlingów płacony od Narodu dla Króla do utrzymywania liſty Cywilney, ledwie wyſtarczał do

przeku-

przekupowania Osób Parlamentu. Summa tá wyznaczoná dla utrzymywania Familii Królewskiey, Dworu, Poselstwa, corocznie łożona ná ogołocenie z siły Narodu, więc ná wyżywienie Jerzego III. i utrzymanie Królewskiey Osoby w Londynie, zostawało tylko 500,000 talerów z Elektoratu Hannowerskiego. Naród Angielski poniżony od Monarchy swego, iego wolą pełnił, ale właśnie iakby nie dosyć było ná tylu błędach, Lord Bute, śmielszy i okropnieyszy zadał cios, aby śpieszno doszedł Despotyzmu założonego: pobudził Króla, żeby dowolne nałożył podatki ná osady Amerykańskié, tak dla powiększenia swych dochodów, iako aby w czasie, tym samym sposobem postąpił sobie z wielką Brytannią: atoli uyrzemy, że krok ten despotyzmu nie udał się. Amerykanie, których zaniedbano przekupować, otwarcie sprzeciwili się podatkom wstecz będącym ich prawom, ich zwyczaiom, naostatek wolnościom, których od początku używali. Rząd rozsądny śpiesznieyby udał się do zaspokoienia w samym początku zamieszania, lecz Minister Londyński inaczey sobie postąpił, wzbudził nowe zakłócenié z osadami z przyczyny kupców Monopolistów towarów niektórych z Indyi Wschodnich (1775) do iakich przymuszano Osady, żeby kupowały. Dziki i gwałtowny takowy postępek dokonał zbuntowanié Amerykanów: zgromadziwszy się ci do Filadelfii, zrzucili z siebie iarzmo Angielskie, iako uciążaiące, ogłosili się wolnemi i niepodległemi. Otóż wielká Brytania wplątana w woynę ni-

szczącą,

ſzczącą, z właſnemi Oſadami. Lord Bute iako swą niezręczność w intereſsie o iakim mowa, tak większą okazał w wykonaniu kiedy iuż woyna zaięła ſię. Rozumiał że na 7000 woyſka regularnégo było dosyć do zawoiowania Ameryki, á gdy nie umiał kalkulowania Newtona, oſzukał ſię ſzkaradnie. Generał Washington, którego w Londynie nazywano herſztem buntowników, w pierwſzych ſpotkaniach pokonał przy Boſtonie Królewſkich. Król pewny wygraney, zdziwił ſię, inaczey dowiedziawſzy ſię, i rząd muſiał odmienić swe przedſięwzięcia. Widoczná rzecz była, że woyſko w Ameryce było słabe do wykonania zamysłu ułożonego, uznano potrzebę powiękſzenia, chociaż i to znano że bardzo było trudno go zaciągnąć. Angelczykom zawſze brakuie na zręczności w negocyacyach, zanurzeni w właſnych intereſsach nie umieią ulegać cudzym, mniemaią że ſwemi Gwineami dokażą tego czego chcą. Udali ſię (1776) do Carowy i urazili ią swemi propozycyami tem bardziey, że Monarchini za upodlenié poczyta brać pieniądze od obcey Potencyi. Atoli znaleźli w Niemczech niektórych Xiążąt łakomych, czy dłużnych, którzy przyięli pieniądze, kupili tedy Angelczykowie 12,000 Haſsyyczyków, 4,000 Brunświczanów, 1200 z Anſpachu tyleż z Hanau, i kilkaset od Xięcia Waldeck. Oprocz tego 4000 Hannowerczyków posłali do Gibraltaru i Port-Mahon, dla zluzowania Angielczyków, którzy byli przewiezieni do Ameryki. Te wſzyſtkié woyſka poſzły pod kommendę Lorda Howe i

brata

brata iego Amirała, o czem będzie w swoim czasie, każda kompaniia kosztowała sześć millionów funtów sterlingów, czyli 36. millionów talerów. Długów zaś Anglii rachowano iuż dziewięćset milionów talerów. Nie dosyć było ná iedney kampanii do podbicia Osad, przewidywano więc, iż wkrótce długi wyniesą ná milion milionów. Kampanii następuiącey Amerykanie utrzymali się przeciwko Lordówi Howe i iego sukkursom, ale ná końcu r. 1777 zaczęło nakłaniać się szczęście ná stronę Osad. Według Ordynansu Dworu Generał Bourgoyne wyiechał z Kanady z 13000 ludzi do Bostonu, aby zamysł sobie zlecony uskutecznił, á wtedy nie wiedząc o tem Lord Howe opanował Filadelfiią. Nieporozumienie się to popsuło interes. Bourgoyne przez niedostatek koni do transportu żywności, przedsiewziąwszy wyprawę niepodobną względem subsystencyi, musiał się poddać Amerykanom których się spodziewał podbić. Przypadek tego gatunku podburzyłby niegdyś cały narod przeciw Rządowi, i sprawiłby rewolucyą; atoli był tylko przyczyną szemrania, tak miłość bogactw przemogła nad miłością Oyczyzny, i pożytek osobisty nad powszechny, w tym Narodzie dawniey tak zacnym i mężnym. Król Angielski, który Systema Butego utrzymywał z uporem, widząc zawały pod nogami swemi wzrastaiące, krzepko im się opiérał. Nieczuły ná nieszczęścia spadaiące ná lud iego, coraz zaciętszym był w wykonywaniu swych proiektów, i aby górę nad Amerykanami wziął, negocyo-

wał

wał we wszystkich Niemieckich Dworach, o pomoc, aby mu użyczyli ile mogli. Niemcy iuż uczuły co poniesły tak daleko posyłaiąc ludzi. Król Pruski z żalem patrzał, że Rzesza umnieyszała się w ludzi i pomocników iego, zwłaszcza gdyby do nowéy przyszło woyny; ponieważ w zamięszaniu r. 1756, niższa Saxoniia i Westfalia tyle zgromadziła była woyska, z którém zatamowano i pomięszano wszystkie iścia Francuskie. Z téy więc przyczyny nie dopuszczał przeyścia posyłanym od Xiążąt żołnierzom dla Anglików, przez swoie kraie, Magdeburgiią, Minden, i niższego Renu. Było to małe odwetowanié Dworowi Londyńskiemu za miasto i port Gdański, atoli Król daleko zaysdź niechciał: nauczyło bowiem go długie doświadczenié, że gdy znayduie się wiele ná świecie nieprzyiaciół, więc nie trzeba ich pomnażać. Otóż z gruba odrysowaná Angliia przez te lata krótkié, w które opisuię przypadki. Poydźmy do tego, co się stało ważnego o tenże czas w Moskwie.

1774. Carowa ochłoneła z woyny Tureckiey, była iednak chwałą uwieńczoná z dobytych laurów nad nieprzyiacielem: ale kraie Jey ogołoconé z ludzi i pieniędzy, pokóy nieumocowany. Wielki Wezyr Xiążęciu Repninowi Posłowi Carowey w Stambule powiedział, że ieżeli Chan Krymski nie powróci pod panowanié Porty, i ieżeli Carowa nie przywróci Kerstszu, i Jenikali, pokóy który wymuszono ná Porcie nie będzie trwały. Po takowem ogłoszeniu Moskale opanowali Pere-

kop,

kop, i nieprzyiacielſtwo natychmiaſt zaczęło ſię w Krymie. Nie było to woyną formalną, ale tylko napadania po różnych mieyſcach, lecz zawſze z pokonaniem Tureckich podiazdów. Z tém wſzyſtkim niepewność nieſpokoiła Carową, ponieważ muſiała swé woyſka zgromadzać ná granice Tartaryi, i trzymać dosyć hufców w Kiiowie dla oparcia ſię w przypadku potrzeby 40000 Turkom obozuiącym pod Benderem, którzy przeſzedłſzy przez Polſkę mogły łatwo wpaśdź do kraiów Moſkiewſkich: I tak Carowa nie maiąc ani pokoiu ani woyny, wydatki iednak tak wielkie miała właśnie iakby woyna była ogłoſzona między temi dwiema Mocarſtwami. Wewnątrz ná Dworze Petersburgſkim innego gatunku były rzeczy do tegoż czasu należącey hyſtoryi. Carowa (1773) widząc, że Syn iey Wielki Xiąże był iuż w porze żenienia ſię, rozważała iakąby za żonę obrać mu miała, ta zaś miała bydź z Xiężniczek Niemieckich, którąby nayprzyzwoitſza była Synowi Wybór ten dla Dworu Berlińſkiego nie powinien był bydź oboiętny, nowé bowiem złączenié mogło bydź temu Dworowi albo przychilném, albo przeciwnem intereſsom iego W owe casy nie były Niemcy płodne w Xiężniczki, trzy albo cztery można było wybrać, inne albowiem, albo były podeſzłé, albo bardzo młode. Te o których można było pomyslеć, były. Sioſtra Elektora Saſkiego, Xiężniczka Wurtemberſka bardzo młoda, i trzy córki Landgraffa Darmſtadt. Starſza Sioſtra tych Xiężniczek była za Xiążęciem Pruſkim, więc

gdyby

gdyby Siostra iey została Wielką Xiężną, przez ten związek krwi dodany do aliansu zdawało się żeby Prus z Moskwą spoienie było naymocnieysze. Król tedy używszy sposobów był szczęśliwy, iż mu się udały. Xiężniczki Darmstadt przez Berlin iechały do Petersburga druga Corka Landgraffa dostała iabłka, á wesele było uroczyście odprawione: atoli otworzyły się potém wielkie intrygi i sceny straszne.

O tenże czas nowé wszczeły się narzekania w Warszawie względem zaboru Kraiów, które wspołdzielące się Mocarstwa zagarneły. Polacy użałaiąc się zadawali Austryakom i Prusakom, że nad granice przez traktat dozwalaiący, więcey zabrali Kraiu. Takowé narzekania wraz uczyniły Carowy, która chlubiąc się, że wielkim Monarchom nadała Kraie za sławę swą poczytała, okryślić granice. Aby uprzedzić skutki, któreby nieukontentowanié Carowey mogło przynieść, Król umyślił Xiążęcia Henryka posłać do Petersburga pod pozorem nawiedzenia Imperatorowey, która życzyła widzieć się z Xiążęciem. Dodadź tu trzeba że Król umówił się z Dworem Wiedeńskim, aby dzierżeli zagarnioné Kraié, nie dbaiąc ná narzekania Polaków, á łagodząc Carową: atoli Xiąże Kaunitz trzymaiąc się swey polityki, chcąc Dwory Berliński z Petersburgskim poróżnić, kazał oświadczyć w Petersburgu, że Cesarzowa, żeby zobowiązała Carową sobie, przedsięwzieła przywrócić Reczypospolitey część Woiewodztwa Lubelskiégo, Kraie nad prawem brzegiem Bugu, miasto Każimierz

i niektó-

i niektóre inne kawałki, Xiąże Henryk ná te okoliczności przykré i osobliwszé trafił w Petersburgu. Musiał się potykać z Francuzami, Hiszpanami i Austryakami. Ledwie co się widział z Carową, á w tém Wielka Xięźna wydawszy ná świat nieżywe dziécię, umarła. Xiąże będąc przytomnym tey scenie, ile mógł w smutku cieszył Carową, miał staranié szczególne o Wielkim Xięciu strapionym śmiercią żony i dziécięca. Nie opuszczał go więc, á tak nie tylko przyłożył się do zdrowia iego, lecz co dziełem wielkim tego Xiąźęcia nazwać się powinno, poiednał Matkę z Synem, których poróżnienié się coraz bardziéy od zamęścia Wielkiego Xiąźęcia powiększało się, i trzeba było obawiać się aby co nie przytrafiło się nieszczęśliwego dla Matki albo Syna. Carową usługa Xiąźęcia Henryka mocno zniewoliła, á tak coraz większego nabył kredytu, którégo wkrótce bardzo pożytecznie użył. Carowa zamyślała ożenić wprędce Syna, Xiąże Henryk proponował Xięźniczkę Wurtemburgską wnuczkę Króla, co Carowa przyięła. Ułożono więc aby Xiąże Henryk Carowicza do Berlina zaprowadził, gdzieby poznał Xięźniczkę, zaręczył się, po czém Xięźniczkę do Petersburga przywieziono, i tam było wesele. Atoli względem Polski doznał wielką trudność Xiąże Henryk, domagaiący się aby nie przywracał Król zagarnionych Kraiów. Dwór Wideński powróceniem swym dał przykład. Moskwa nalegała, żeby Król Pruski poszedł za iego przykładem. Interes więc ten zlecony

ná

ną Graffá Stackelberga Posła Carowy w Polszcze, á ukartowawszy ile się mogło, Dwór Berliński oddał Rzeczypospolitey część ieziora Gopła, brzeg lewy Drwęńcy, i niektóré wsie koło Torunia.

Nie będę opisywał tu przyięcia Carowicza do Berlina. Od granic aż do samey Stolicy, zbytek i gust ubiegały się czynić honor temu Wielkiemu Gościowi. Nie wierzono w Wiedniu aby Wielki Xiąże miał przyiechać do Berlina. Xiąże Kaunitz polegaiąc, że mu się udadzą iego podeyścia, pewny był, iż gdy Dwór Jego piérwszy był do oddania Polszcze niektórych kawałków, tem się przypodoba Carowy, i poróżni Dwór Petersburgski z Berlińskim, á tak gotuiąc się do tryumfu, dowiaduie się, że Wielki Xiąże w Berlinie stanął, zaręczył się z Xiężniczką Wurtemburgską, á między Prussami i Moskwą ścisleysza przyiaźń stała się: kiedy nie udało się Xiążęciu Kaunitzowi w Petersburgu, nagrodził sobie od Turków: ponieważ Dwór Wideński pod pozorem sprostowania granic między Węgrami i Wołoszczyzną, opanował Bukowinę rozciągaiącą się o milę od Chocimia. Turcy zaiste okazali się nieznaiącemi, czyli raczey głupiemi zezwalaiąc ná ten zabor swégo Kraiu bez żadnego fundamentu z strony Austryi, i narzekania naymnieyszego z strony swoiey. Inné Mocarstwa inaczey myślały. Moskwa miała przyczynę zawiści rozszerzenia się Domu Austryackiego ku Dniestrowi, i Chocimowi, ponieważ w czasie przeszkadzałby przeyściu Moskali,

skali,

ſkali, gdyby chcieli do Multan albo ná Wołoſzczyznę udadź ſię, i zawſze trzymałby między Moſkwą i Turkiem woiuiącemi balans, podług swego intereſsu. Z drugiéy ſtrony (1774) Auſtryacy podżegali uſtawicznie w Konſtantynopolu. Francya podmuchała tenże ogień. Te roboty taiemne pobudziły Sułtana, i przyczyną były oświadczenia W. Wezyra Xiążęciu Repninowi, iako mówiłem wyżey. Wiedeń był pod owe czasy w Europie kuźnią proiektów i intryg. Dwór ten wyniosły, aby panował nad innemi, że wſzyſtkich ſtron rozciągnąć uſiłuie swe granice, á tak kraie wſzelkie pod ſwoią Monarchiią podgarnąć, które tylko mu ſię będą podobały. Od wſchodu żądał przyłączyć Serwiią, Bosniią do swych obſzernych Państw: od południa oderwać część od Rzeczypoſpolitey Weneckiey, czekaiąc ná okazyą aby złączyć Tryeſt i Medyolan z Tyrolem, nie przeſtaiąc ná tem obiecował po śmierci Xiążęcia Modeny, z którego dziedziczką Arcy-Xiąże ożenił ſię, rewindykować Ferrarę od Papieżów dzierżoną, oderwać od Króla Sardynii Tortonę, Alexandrynę, iako niegdyś do Xiążąt Medyolańſkich należące. Od Zachodu Bawarya ieſt dla niego mocną pokusą, sąſiedzka Auſtryi uczyniłaby otwór do Tyrolu: á oſiągnąwſzy ią Auſtrya, miałaby cały Dunay w swey władzy. Rozumiano także, iż ieſt przeciw intereſsowi Ceſarza, dopuſzczać aby Bawarya złączoną była z Palatynatem pod iednego Pana, á gdy ta Sukceſsya mocnymby uczyniła Elektora Palatyna, więc Ceſarzowi przynależało opanować

Bawaryą.

Bawarya. Stamtąd ciągnąc po nad Dunay, iest Xięstwo Wurtemberg, do którego Dwór Wiedeński poczytuie mieć pretensye prawe. Te nabyte Kraie byłyby nakształt galeryi, która z Wiednia łącząc iedné z drugiémi prowadziłaby do brzegów Renu, nad którym Alsacya będąca niegdyś częścią Niemiec mogłaby się powrócić, iako i Lotaryngia niedawno dziedzictwo Poprzedników Jozefa. Obróciwszy się ku Połnocy obaczemy Szląsk, którégo utraty nigdy zapomnieć nie może, i byle okoliczność zdarzyła się, chce koniecznie odzyskać. Cesarz nie umie ukryć swych obszernych zamysłów, żywość iego wydaie go często, czego aby dowieść przykładem, dosyć przypomnieć, że ná końcu roku 1775, Król Pruski miał attak mocny Podagry nieprzestaiącey. Van Swieten Poseł Wideński w Berlinie, rozumiał, iż tá podagra była puchliną, i mniemaiąc, że przypodoba się Dworowi swemu doniosłszy o smierci nieprzyiaciela strasznégo od dawnégo czasu, śmiało doniosł swému Cesarzowi, że Król dogorywa i nie dożyie roku tego. Natychmiast wszystkie Austryackie woyska ruszyły się, zgromadzenié się iego naznaczoné w Czechach. Cesarz czekał w Wiedniu z niecierpliwością potwierdzenia doniesienia, żeby udał się do Saxonii, stamtąd ná granice Brandeburgii, aby ná Następcy Pruskiego tronu albo wymogł oddanie Szląska Dworowi Austryackiemu, albo też scisnął go, tak, żeby nie potrafił się bronić. Te wszystkie rzeczy czynioné otwarcie, wszędzie się rozgłosiły, i nie mogły utwier-

B dzać

dzać przyiaźni dwóch Dworów, czego łatwo dociec. Scena tá tém osobliwszá zdawała się, że Król zapadłszy ná zwykłą podagrę piérwey ozdrowiał, niżeli woyska Cesarskié zgromadziły się. Cesarz kazał woysku swemu ná kwatery powrócić. Tenże Cesarz r. 1777 pod imieniem cudzem poiechał do Francyi. Przebywanié iego w Paryżu i Wersalu nie było ścisłém złączeniém dwoch Narodów. Więcey miał wziętości i przyiemności nad Ludwika XVI. co w zazdrość wprawiło Monarchę Francuskiego, z czem się ukryć nie mogł. Jozef potem chciał zwiedzieć Prowincye Francuskie, á podobno nie tak się strzegąc iak w Stolicy, pokazywał zasmucenie, które czuł patrząc ná rękodzieła, handle, dowody industryi kraiowey. Te rzeczy acz małé przenikliwosć Francuska nie puszczała mimo. Cesarz u Dworu dystyngwował się grzecznością, ale mniey się przymuszaiąc po Prowincyach, okazał się raczéy zazdrośnym, niżeli przyiacielem Francyi, á tak utracił wziętosć z przyiemności u Dworu nabytą. Z drugiéy strony woiaż ten cale różny uczynił wraz ná Jozefie. Przeiechał Normandyą, Bretanią, Prowancyą, Langwedok, Burgundyą, Franche-Comte, wszystkie Prowincye rządzone niegdyś od Panów acz wazallów, które nieznacznie w jedną Monarchią Francuską weszły. Te obiekta żywo go rażące, były przyczyną porównania uniżaiącego według niego, z Rzeszą Niemiecką, któréy w prawdzie iest Cesarzem, atoli w niey znayduią się Królowie i Panowie tak mocni,

że

że nie tylko oprzeć się, ale i wydadź mu mogą woynę. Gdyby miał sposoby chciałby bez zwłoki Prowincye Rzeszy przyłączyć do swoich dziedzictw, aby wielowładnym został nad Rzeszą, i potężnieyszym nad wszystkich Monarchów Europy. To go zawsze zamysla, trzymaiąc iż Dom Austryacki nigdy odstąpić takowego nie powinien proiektu. Z tych to początków ambitnych wypływa chciwość opanowania Bawaryą, á chociaż śmierć Elektora Bawarskiego nie zdaie się odległa, Cesarz iednak nie odwlekł do swych interessów nakłonić Elektóra Palatyna i Ministrów Jego. Król Pruski zawsze czuyny ná postępki Dworu Wiedeńskiego, naypierwszy odkrył tę taiemnicę. Dwór ten zaiste iest nayniebespiecznieyszy, i bardzo potężny, nie należy spuszczać z niego oczu, wszak znać trzeba zamysły swego nieprzyiaciela, chcąc mu się oprzeć. Wnosi się więc z czynności rozmaitych któreśmy opisali, że pokóy Europy ze wszystkich stron niepewny, ogień przykryty popiołem lada fraszka może wzniecić i rozżarzyć. Moskwa każdego momentu spodziewa się bydź attakowaną od Turków, á lubo woyna nie ogłoszoná, iednak nieprzyiacielstwo z obu stron trwa. Ná ostatnią woynę wydatki wielkie łożyła Carowa, Moskwa wyniszczona prawie była zwłaszcza od Pugaczewa w Prowincyi Kazan, w którey kopalnie bardzo znaczne były zepsuté.

W Wiedniu młody Cesarz podżegany ambicyą, chciwy chwały czekał okazyi zakłócenia Europy. Dwóch ma Jenerałów Lascego,

 i Lau-

i Laudona, którzy podczas ostatniey woyny wsławili się. Woysko iego lepiéy utrzymywane i ćwiczoné, niżeli kiedy było, armat polowych on pomnożył do 2000 Skarb Wideński po wydatkach niezmiernych ná woynę ostatnią, nie iest ieszcze dobrze stały. Długi wynoszą ná sto milionów talerów, od których redukowano prowizyą 4 od sta: atoli lud obciążony podatkami, codziennie nowszych przybywa, á chociaż wszystkie pieniądze o Wideń opieraią się, iednak wytrąciwszy expens ná stoł i konieczne potrzeby, zostaie tylko dwa milliony do rozporządzenia Cesarzowey; cały więc fundusz są cztery milliony talerów, które FeldMarszałek Lascy oszczędził z płaty woysku: atoli przez pilność banku Wideńskiego dokładną w wypłacaniu, kredyt zapewniony i umocowany w Hollandyi i Genui, á tak gdyby Dwór chciał nowych zaciągnąć summ, może się spodziewać, że dostanie. Dodaymy do tego kredytu woyska 270,000 zawsze utrzymywanego, á Czytelnik uzna, że Austrya ma teraz strafzną potęgę, iakiéy nie znała za Poprzedników Cesarzów, nie wyłączaiąc nawet Karola piątego.

Francya iakowąśmy opisali daleko różna iest porównywaiąc iey stan polityczny teraźnieyszy, do owégo, który był za czasów ślicznych Ludwika XIV. Zdawało się, że płodność iey spełzła wydaiąc wielkie rozumy przedtém; Obciążona długami była bez sposobu, Kontrolora ieneralnego miano za Alchimistę, żądano od niego aby robił złoto, á gdy go nie szafował względnie do potrzeb,

wypę-

wypędzano natychmiaſt. Naoſtatek obrano Pana Neckera chociaż Kalwiniſtę. Spodziewano ſię podobno, że ten Heretyk przeklęty uczyniwſzy zmowę z diabłem, potrafi pieniędzy doſtarczać ná potrzeby rządu. Stan utrzymywał woyſka regularnego 100,000, á 60000 milicyi, Porty były bez okrętów. Maurepas za Miniſtroſtwa swego, użył czasu, którego Angliia nierozsądną woynę prowadziła z Osadami, do podźwignienia marynarſtwa Francuſkiego: po wſzyſtkich warſztatach robiono, r. 1776. Trzydzieści ſześć liniiowych okrętów wygotowano, á roku 1778. do 66. pomnożono, nie rachuiąc fregat i innych ſtatków. Wyſpy i osady Ameryki były opatrzoné woyſkiem ale podobno nie miała takiey pilności ó Dzierżawach Francya swoich w Indyach Wſchodnich. Tylo krzątań poprzednich powinny były otworzyć oczy Anglii, groziły iey bliſkim zerwaniem pokoiu z Francyą, gdyby umiała rzewiedzieć. Stan Francyi lubo nieco świetny powinny mieć inné Mocarſtwa w uwadze. Długi iey nie dozwalaią utrzymywać długą woynę, lecz zmocniona alianſem Hiſzpanii i pomocą, czeka momentu, aby iako Sokoł ná łup, tak wpadła ná Wielką Brytaniią, i pomściła ſię ſzkód swych przez woynę przeſzłą ponieſionych: w ogólności mówiąc, nie można nic ważnego czynić w Niemczech, ani ná Południu bez umowy albo wpływania tego Mocarſtwa.

Angliia iakośmy mówili, będąc pod iarzmem Torysów obciążoná długami, wplątana

w woynę

w woynę niſzczącą, powiękſzyła długi do 36. millionów talerów rocznie: aby zaś rękę prawą odięła ręką lewą, wſzyſtkich użyła ſposobów, i krokiem ſpieſznym do swego upadku dąży. Miniſtrowie dopomagaią nieſzczęściu, á nay-większy ich błąd ná tym, że woynę przenieśli do Ameryki, z którey żadnego mieć nie mogą pożytku. Nadto, bez żadney przyczyny kłoci ſię ze wſzyſtkiemi, wyłączmy Fra cuzów wiecznych nieprzyiaciół Anglii: Dwór Londyńſki zaſzedł w ſpór z Hiſzpaniią względem wyſpy Falkland: po śmierci oſtatniego Króla Portugallii zupełnie utracił wpływanie swe do tego Króleſtwa. Wyniosły, dziki, i deſpotyczny poſtępek względem Rządcy S. Euſtachiuſza utracił przyiaźń i ufność Prowincyi ſkonſederowanych. Król Angielſki iako Elektor Hannowerſki urazil Dwór Wiedeńſki niechcąc dadź paſzportów dla koni przeyścia, czego ſię w podobney okoliczności nie zwykło bronić. Carowey nie ma sobie przychilney. Między Daniią od awantury Królówy Mechtyldy okazała ſię nieprzyiaźń. Król Pruſki więkſze nad innych miał krzywdy od Anglii: Mogł ſię uſkarżać ná nią o pokóy zawarty z Francyą, czém opuściła Króla, i o zabiegi, żeby odſtąpił portu Gdańſka. Więc Angliia swemu przypiſać powinna poſtępkowi, że ią opuſzczono i sama teraz ieſt.

Szwecya chociaż odmieniony ma kſztałt Rzadu, iednak nie nabyła sił nowych. Waga handlu iey nie ieſt pomyślna, nie bierze pieniężnych poſiłków od Francyi, ledwie wyſtar-

czaią

czaią ſposoby do iey obrony, ale nie ieſt w ſtanie nikogo attakowania. Daniia ma dobrą flottę 30,000. woyſka, lecz słabosć ią kładzie prawie w równi z Szwecyą. Król Sardyński iakby ſkrępowany aliansem Francyi z Auſtryą, nic nie może sam z ſiebie, ani znaczyć co chyba wſparty od iakiey mocney potencyi, przeto w niniey ſzem swem położeniu, nie ieſt nad Szwecyą, lub Daniią mocniéyſzy. Polſka ma 14,000 woyſka, lecz ſkarb iey nie ieſt wyſtarczaiący nawet tey garſtki do użycia. Poseł Moſkiewſki rządzi w tém Króleſtwie imieniem Carowy, prawie podobnie iak Prokonsulowie Rzymscy rządzili po Prowincyach. Aby wiedzieć co ſię iſtotnie dzieie albo proiektuie w Warſzawie, dosyć ieſt wiedzieć co ułożono w Petersburgu, aby swé dadź zdanié o Polſzcze.

Pruſsy używaią nieiakiey ſpokoyności podczas tego pokoiu, uważne ná proiekta iakie kuią Sąſiedzi, i nie mieſzaiąc ſię otwarcie w intereſsa żadné, łożą uſiłowanié do podzwignienia swoich Prowincyy zruynowanych. Ludność wzięła wzroſt znaczny: dochody powiękſzone czwartą częścią niżeli były r. 1756. Woyſko zupełnie urządzone, á od r. 1774. Król utrzymuie 186,000 wyexercytowanych i gotowych zawſze do boiu. Fortece po większey części dokończoné, w dobrym są ſtanié, magazeny napełnioné ná iednę Kompaniią i ſkarb wyſtarczyć może do prowadzenia kilkoletniey woyny. Moſkwa ieſt iedyną Alliantką Pruſs. Związek ten byłby doſtarczaiący, gdyby

ſię

ſię obawiać nie należało, że nowa w Krymie woyna nie dozwoli Carowey, aby dała pomoc według traktatu zawartego. Do tego, Dwór Berliński oſzczędzaiąc wſzyſtkie Mocarſtwa z żadną ſię nie kłóci, atoli z podeyrzenia, które wyniosłość Ceſarza ſprawuie, można pewnie przepowiedzieć, że za pierwſzem zdarzeniem nieſpodzianem wybuchnie Wulkan. Już ſię wzniosł w Rzeſzy z przyczyny Kamery Imperyalney w Wetzlar. Trybunał ten ſprawiedliwości, wykonywaiąc nieſprawiedliwie swoie powinności, dał przyczynę zażalenia Xiążętom ukrzywdzonym od niego. Dwór Wideński coby miał ukarać albo złożyć winowayców (którzy byli iego kreatury,) owſzem onych upornie utrzymuie. Król Pruſki, i Król Angielſki iako Elektorowie, z liczbą innych, przymuſili Auſtryaków aby w wielu punktach odſtąpili. Naoſtatek gdziekolwiek rzuciemy okiem, obaczemy ſpokoyność Europy bliſko zamieſzania. Żeby nic nie czynić płocho w tych koniekturach krytycznych, trzeba, żeby Pruſsy porozumiały ſię z innemi Potencyami, i aby dosadnie wiedziały o układach Francyi. Dawne związki Dworu Berlińſkiego z Wersalſkim zerwane r. 1756. Woyna trwaiąca pod owe czasy, entuziazm Francuzów ku Auſtryakom, uſiłowania, żeby Króla Pruſkiego zgnieść (te są własne od nich używane wyrazy) naoſtatek naſtępne rozjątrzenie, ieſzcze nie uſpokoiły umysłów. Gatunek tych ran tak bolesnych nie może ſię prędko zagoić. Po pokoiu 1763. zawziętość przemieniła ſię w oziębłość.

Do

Do tego, Dwór Berliński traktatami iest spoiony z Dworem Petesburgskim, á gdy Carowa nie lubi Francyi, Król Pruski, nie może, chcąc przychilną mieć sobie Aliantkę, ściśle z Francyą łączyć się. Te to były przyczyny, że Pan Guines kreatura Choisela, Poseł Wersalski w Berlinie nie mogł nic dokazać, iako i r. 1770, którégo Polskie interessa zaczęły się. Król nie mogł trzymać się strony Moskwy utrzymuiącey Króla Poniatowskiego, i oraz Francyi popieraiącey Konfederacyą Barską. Wkrótce po tem nastąpił przypadek, który sprawił zabór Krajów Polski, o którem gdzie indziey mówiliśmy, á tak bardziey z Dworem Wersalskim przyiaźń zatamowana. Oprócz tych zawałów wyłożonych, alians między Francyą i Austryą trwaiący, iest wielką przeszkodą do złączenia się z Francyą: i poki ten alians trwać będzie, nie może bez naruszenia go, złączyć się z Dworem Berlińskim. Atoli gdy koło r. 1777 interessa Polskie zakończone, i gdy teatr polityczny nowe okazuie odmiany, á do tego gdy nowy Król i inni Ministrowie rządzą Francyą, mogą bydź sposoby zbliżenia się ku sobie Dworów Petersburgskiego z Wersalskim, ponieważ tych samych nie masz iuż Aktorów. Niechęć zaś Carowey nie może aż następców ich sięgać.

w Potsdamie 1779.

Fryderyk.